

Orhan Abdi Kurtaran ve Ameliyat-ı Cerrahiye adlı Eserindeki Nöroşirürji ile İlgili Bölümler

ÖZ

Orhan Abdi Kurtaran [1877-1948] 1898'de Askeri Tıbbiye'den mezun olmuş, daha sonra cerrahi alanında ihtisas yapması için Almanya'ya gönderilmiş bir hekimimizdir. 1909 - 1933 yılları arasında Darülfünun Tıp Fakültesinde önce ortopedi, sonra İkinci Cerrahi Kliniği hocalığını üstlenmiş olan Orhan Abdi Bey'in bilinen sekiz makalesi ve "Ameliyatı Cerrahiye" adlı bir ders kitabı vardır. Orhan Abdi'nin "Ameliyat-ı Cerrahiye" adlı eseri birçok nöroşirürjikal konuyu kapsamaktadır. Bu kitaptaki nöroşirürji konuları bize 20. yüzyılın başındaki nöroşirürjikal cerrahi teknikler hakkında bilgi vermektedir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Ameliyat-ı cerrahiye, Tıp tarihi, Orhan Abdi, Nöroşirürji.

ABSTRACT

Orhan Abdi was a surgeon lived between 1877 and 1948. He went to Germany after graduation from Military School of Medicine. He was professor of orthopaedics and professor of surgery in the Second Department of Surgery in Darulfunun School of Medicine between 1909 and 1933. Beside of eight scientific papers, he wrote a surgery book, "Ameliyat-ı cerrahiye", which contained many neurosurgery related chapters. The book provides information about the neurosurgical applications in early 20th century.

KEY WORDS: Ameliyat-ı cerrahiye (operative surgery), History of medicine, Orhan Abdi, Neurosurgery.

Sait NADERİ¹
Tayfun HAKAN²
Gülten DİNÇ³

¹ Yeditepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Nöroşirürji Anabilim Dalı, İstanbul

² Haydarpaşa Numune Hastanesi, Beyin Cerrahisi Bölümü, İstanbul

³ İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul

Geliş Tarihi: 06.07.2006

Kabul Tarihi: 08.12.2006

Yazışma adresi:

Sait NADERİ

Yeditepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Nöroşirürji Anabilim Dalı, İstanbul

GİRİŞ

Ülkemizde nöroşirürji eğitimi açısından ilk kez Dr. Abdulkadir Cahit [Tuner] Bey yurt dışına gönderilmiş ve 1930'lu yıllarda bu süreç devam etmiştir (6,8,11,12). Nöroşirürji alanında ilk bağımsız eserler de gene 20. yüzyılın ilk yarısında kaleme alınmaya başlamıştır. Bu eserlerin başlıcaları 1924 yılında yayınlanan "Dimağ ve Cümcüme Afetleri ve Tedavileri" (5), 1937'de yayınlanan "Nöroşirürji Bahisleri" ve 1946 yılında yayınlanan "Muhit Sınırları Cerrahisi" adlı eserlerdir. Bu eserlerden önce nöroşirürji ile ilgili yazılmış bir çok makalenin varlığı da bilinmektedir (9).

Özellikle Cumhuriyet öncesinde nöroşirürjikal uygulamaların genel cerrahlar tarafından yapıldığı gerçeğinden yola çıkılarak bu cerrahların nöroşirürji ile ilgili mesleki ve bilimsel çalışmalarının gözden geçirilmesi yoluyla, o dönemdeki nöroşirürji uygulamaları hakkında bilgi edinilebileceği düşünülmüştür (5,7,10,12). Orhan Abdi Bey'in bilinen 8 makalesi ve "Ameliyatı Cerrahiye" adlı bir ders kitabı vardır (3). Bu dönemde nöroşirürji uygulamaları da yapan cerrahlardan biri olan Dr. Orhan Abdi'nin "Ameliyat-ı Cerrahiye" adlı eserini bu açıdan incelediğimizde bir çok nöroşirürjikal prosedüre değinildiğini belirledik. Çalışmamızda bu kitaptaki nöroşirürji ile ilgili bölümleri inceleyerek, eseri ülkemiz nöroşirürji tarihi açısından değerlendirmeyi amaçladık. Bu bölümlerin incelenmesi sonucunda o günkü koşullarda, nöroşirürjikal hastalıklara güncel cerrahi yaklaşımın ne olduğu hakkında bir fikir yürütülebileceğini düşünüyoruz.

Dr. Orhan Abdi'nin yaşamı

Orhan Abdi (Şekil 1), 1877'de Arnavutluk'ta Kesriye kazasında Hasan Abdi Ağa'nın oğlu olarak doğmuş, sırası ile Numune-i Terakki Mektebi, Askeri Rüştüye ve Çengelköy Tıbbiye İdadîsi ve Askeri Tıbbiye'de okumuştur. 1898'de yüzbaşı rütbesi mezun olduktan sonra Gülhane Seririyat Hastanesi'nde Prof. Reider ve Dycke Paşalarla birlikte cerrahi asistanı olarak çalışmaya başlayan Orhan Abdi, 1900 yılında Almanya'ya giderek Bonn Üniversitesinde cerrahi ve ortopedi profesörü Dr. Max Schede ile birlikte çalışmıştır.

Orhan Abdi Almanya'da bulunduğu süre içinde, çeşitli zaman dilimlerinde Wurzburg Üniversitesinde Prof. Hoff ve Hamburg Eppendorff Üniversitesinde Prof. Sick ile de çalışma fırsatı bulmuştur. 1905-1909 arasında Gülhane Serririyatı

Şekil 1: Dr. Orhan Abdi Kurtaran

Hastanesinde, 1909-1933 arasında ise İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi'nde çalışmış; başlangıçta Seririyat-i Ortopediye ve Ameliyat-ı Cerrahiye-i Kebir hocalığı yapmıştır. 1912'den sonra İkinci Cerrahi Kliniği şefliğini yürüten Orhan Abdi soyadı kanunu ile Kurtaran soyadını almış, 22 Şubat 1948'de vefat etmiştir (1, 4, 13, 14).

Cerrah olarak oldukça yetenekli olmasına karşın, yayın açısından aynı oranda üretken olmayan Dr. Orhan Abdi'nin 1913 yılında yayınlanan "Ameliyat-ı Cerrahiye" adlı tek kitabında nöroşirürji ile ilgili birçok hastalık ve bunların cerrahi tedavisine yönelik uygulamalar dikkat çekmektedir.

Orhan Abdi'nin "Ameliyat-ı Cerrahiye" kitabı

Ameliyat-ı Cerrahiye (Şekil 2) 1913 (Rumi 1329)'de, İstanbul'da, Kader Matbaasında 23 x 16 cm. boyutlarında, 294 sayfa ve resimli olarak basılmıştır. Kitabın kapak sayfasında Orhan Abdi "Tıp Fakültesi Seririyat-ı Hariciye ve Ameliyat-ı Cerrahiye Muallimi ve Alman Hastahanesi Operatörü, Muallim Doktor" ünvanlarıyla tanıtılmıştır. Kapak sayfasında ayrıca "235 şekli hâvidir" ve "Tıp ve Fen Kitabhanesi, Bab-ı Ali Caddesi, Numero: 44" notları bulunmaktadır.

Kitabın başına eklenmiş bir sayfada ise "Mukaddime [önsöz]" başlığı altında kitap hakkında şu bilgiler yer almaktadır: "Ameliyat-ı cerrahiye -

tedavi ve tatbikat-ı cerrahiyenin kısm-ı azimini [büyük bölümünü] ihtiva etmek itibariyle-cerrahinin mühim bir kısmını teşkil eder. Bu bahse ait bir çok kitaplar meyanında [arasında] en basit ve en müfidi [faydalısı] olan Doktor Oberst'in Almanca eserini esas ittihaz ve icab eden bahislerde daima kendi tercih ettiğim usulleri tavsiye ve tafsil [açıklamak] ederek vücuda getirdiğim şu eser hem tedris etmekte olduğum "Ameliyat-ı Cerrahiye" için bir ders kitabı ve hem de tatbikat-ı cerrahiyede bulunan etıbbaya müracaatgah [el kitabı, kaynak eser] olacak klasik bir eserdir. Talebeye teşrihhanede [anatomy salonu], etıbbaya ameliyat masası başında rehber hizmetini görmeye muvaffak olursa kendimi bahtiyar addedeceğim.

10 Temmuz 329 Orhan Abdi"

Kitabın önsözünden, yazarın kitabı büyük oranda Dr. Oberst'in Almanca cerrahi kitabından çevirdiği, ancak buna kendi gözlem, deneyim ve cerrahi tekniklerini de ekleyerek yayınladığı anlaşılıyor. Döneminde etkili bir ders kitabı olarak kullanılan ve aranılan bu eser, zamanın cerrahları açısından eğitici cerrahi teknik ve uygulamalar içermektedir. Kazım İsmail Gürkan Orhan Abdi ve kitabı için; "eğer cerrahiye doğuştan bir yetenek kabul edersek şimdiye kadar onun en parlak örneğini Orhan'ın muhakemesinde ve ellerinde gördüğümüze hiç şüphe yoktur, Orhan Abdi uzun süre cerrahi kliniği ile birlikte altıncı sönestr öğrencisine kadavra üzerinde Ameliyat-ı Cerrahiye adıyla bir ders okutmuş ve bu dersin kitabını yazmıştır" demektedir (2). Ameliyat-ı cerrahiye, tam bir operatif cerrahi eser olup, diğer hastalıkların yanı sıra bir çok nöroşirürjikal girişim hakkında da detaylı bilgiler içermektedir.

Ameliyat-ı Cerrahiye'de nöroşirürji ile ilgili bölümler:

Kitaptaki nöroşirürji ile ilgili bölümler Re's ve vech ameliyeleri (kafatası ve yüz ameliyatları) ve Sadır ve cez' ameliyeleri (göğüs ve gövde ameliyatları) ana başlıkları altında toplam yedi alt başlık ve 21 sayfada ele alınmıştır. Kitapta ayrıca konu ile ilgili 9 da resim bulunmaktadır. Ameliyat-ı Cerrahi'deki nöroşirürji ile ilgili konular şunlardır:

Re's ve vech ameliyeleri;

o Kihf (teskib-i kihf) ve dimağ ameliyeleri; Teskib-i kihfın usul-i icrası [Kranioserebral ameliyatlar: Kafa açılmasının cerrahi teknikleri]. (Sayfa: 152-158)

o Haric-üs sehaya verem-i demevi ameliyesi

عملیات جراحیہ

معلم دوكتور اورخان عبدی .
طب فاكولتهسى سریریات خارجیہ و عملیات جراحیہ معلی و آلمان
خسته خانهسى اوپراتوری .

۳۳۵ شكلی حاویدر .

استانبول

طب و فن كتابخانهسى .

باب عالی جادهسى ، نومرو ۴۴

Şekil 2: Ameliyat-ı cerrahiye adlı eserin iç kapağı

[Epidural vasküler tümör operasyonları]. (Sayfa: 158-160)

o Dimağ ağşiyesi üzerinde icra olunan ameliyeler [Beyin zarları üzerinde gerçekleştirilen ameliyatlar]. (Sayfa: 160-163)

o Ukde-i Gasser istisali [Gasser ganglionu rezeksiyonu]. (Sayfa: 163-164)

o Nütü-i halmiyenin teskibi [Sayfa 164-165]

o Asab-ı tevemi-i sülasi şuaabı ve diğer asab-ı muhitiye üzerindeki ameliyeler [Trigeminal sinir dalları ve diğer periferik sinir ameliyatları]. (Sayfa: 176-180)

Sadır ve cez' ameliyeleri;

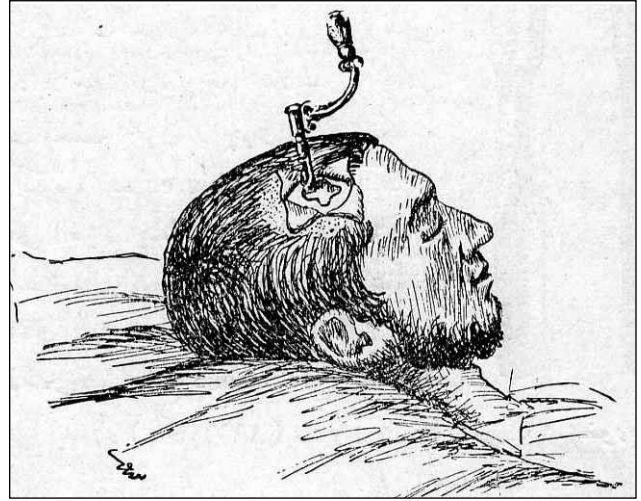
o Küşad-ı kanat-ı nuha-i şevkî [Spinal kanalın açılması]. (Sayfa: 212-213)

Ameliyat-ı Cerrahi'de kafatası açma teknikleri anlatılırken bu işlemlerin Hipokrat ve Celsus

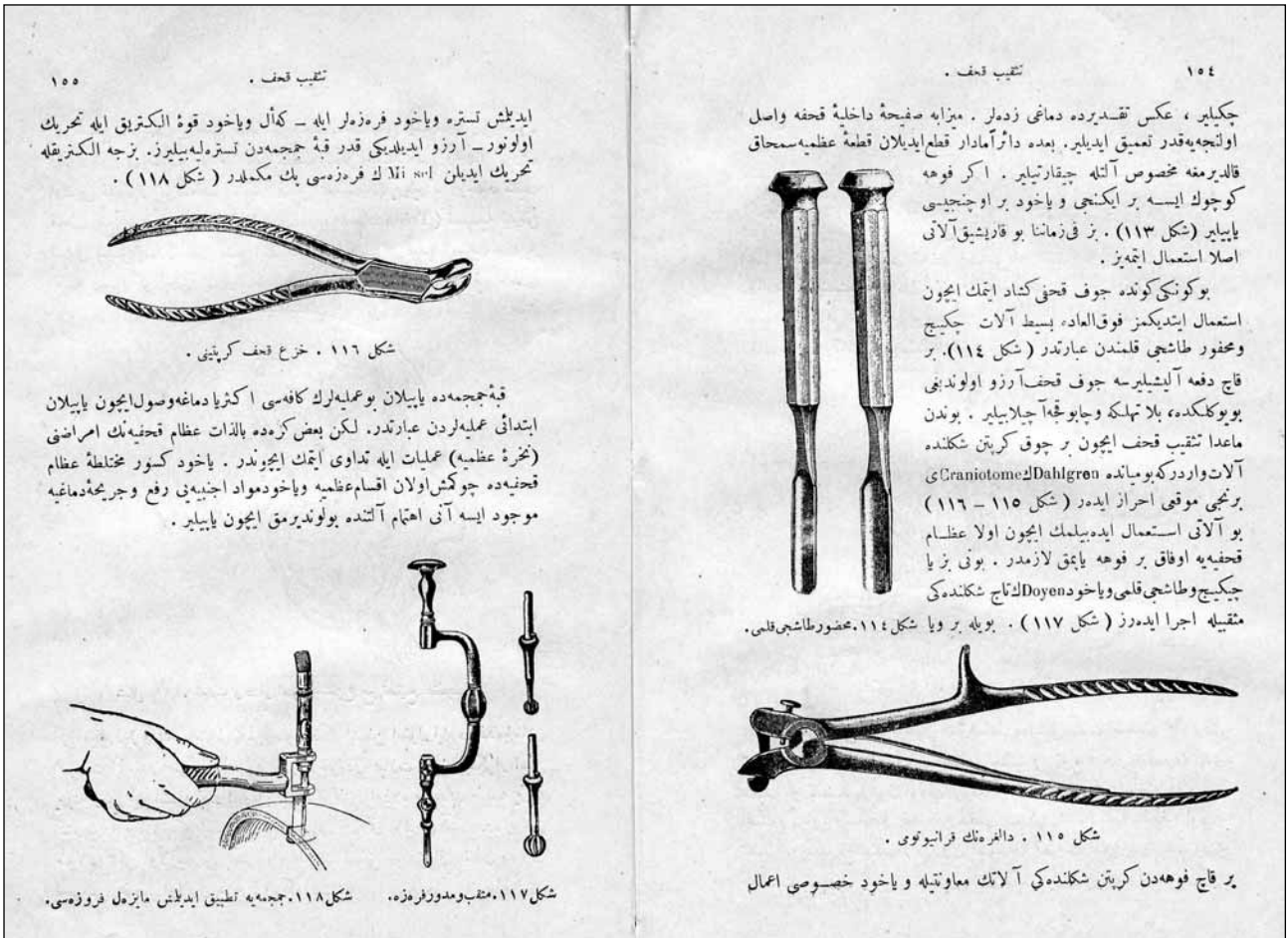
zamanından beri uygulandığını, eskiden bu amaçla matkaptan yararlanıldığını belirtilmektedir. Ancak yazar o günün koşullarında çekiç ve çizil benzeri aletlerle kafatasını belirli bir noktadan açtıktan sonra Dahlgren kraniotomi ile kemiğin istenilen şekilde güvenli ve tehlikesiz olarak açılabileceğini belirtmektedir (Şekil 3).

Son dönemde özel olarak imal edilmiş testere veyahut frezeler (dril) ile -ki el ya da elektrik gücü ile çalışmaktadır- kafatası kemiğinin kesilebileceği belirtilmiştir (Şekil 4).

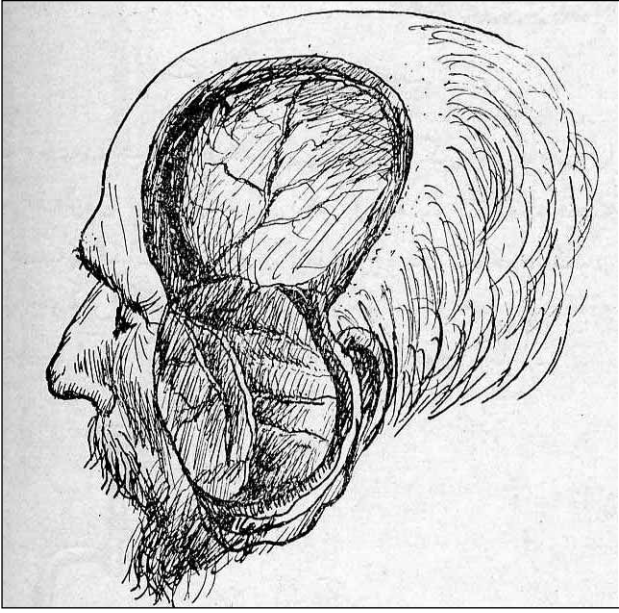
Bu işlemler ya doğrudan kraniyotomi ya da kafatasının kendisini tutan hastalıklar için yapılmaktadır. Aynı işlemler, kafatasının kombine kırıklarında da çökmüş olan kemik ile yabancı cisimleri veya iltihabi dokuları temizlemek için de kullanılmaktadır. Büyükçe bir beyin yüzeyinin açılması istendiğinde yukarıda tanımlanan tekniğin yanı sıra osteoplastik trepanasyonun da yapılabileceği belirtilmiştir (Şekil 5).

Şekil 4: Kraniotomi işlemi

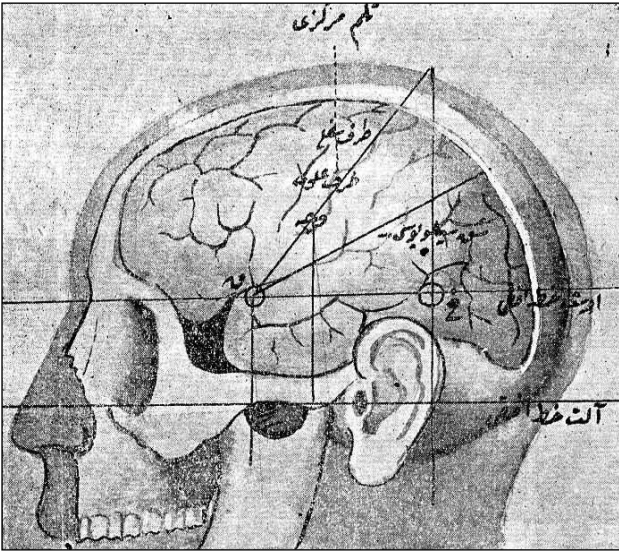

Şekil 3: Kraniotomi için kullanılan aletler

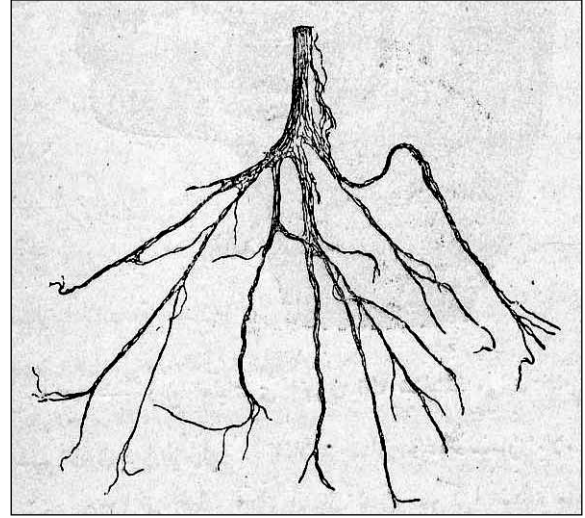
Şekil 5: Osteoplastik kraniotomi'yi gösteren resim

Orhan Abdi, özellikle serebral lokalizasyonu tespiti için Kroenlein şemasından yararlanmış, bunu da kitabında belirtmiştir (Şekil 6).

Şekil 6: Kroenlein şeması

Trigeminal nevralji varlığında ilaç, alkol kullanımı, bunlardan fayda görülmemesi durumunda trigeminal sinirin ikinci ya da üçüncü dalının kafa kaidesinde kesilmesini (Şekil 7), bu da olmaz ise gasser ganglionu rezeksiyonunu önermektedir. Gasser ganglionu rezeksiyonu: Kafatası açılması endikasyonlarından biri de malign trigeminal nevraljidir. Bu amaçla gasser ganglionu rezeke edilir, yazar bunun için Lexer yöntemini uyguladığını belirtmiştir.

Şekil 7: Trigeminal sinirin çıkarılan bir dalının resmi

Siyatalji olgularında tıbbi tedavinin yetersiz kaldığı durumlarda siniri çekerek uzatma ameliyatı önermektedir. Bu işlemde parmak, siniri alttan bir çengel gibi kavrayarak gerdirip esnetmektedir. Sinirin gereğinden fazla kuvvetle çekilmesi durumunda sinirde hasara ve dolayısıyla parezilere sebep olabileceğini belirtmektedir.

Orhan Abdi anatomik bilginin önemini vurgulayarak diğer sinir yaralanmalarında sinirlerin serbest uçlarının bulunması ve dikilebilmesi için anatomik olarak doğru saptanmaların gerekliliğini yazmıştır.

Orhan Abdi Laminektominin; pürülan omurga enfeksiyonlarında, tümörlerin rezeksiyonunda, vertebra kırıklarında, kırık parçalarının alınması ve de Foerster operasyonunda olduğu gibi posterior rizotomiler için de yapılabileceğini belirtir. Bu amaçla torakal bölge laminektomisi örneği vererek, hastanın pron pozisyonda yatırıldıktan sonra spinöz çıkıntılar boyunca insizyon ve daha sonra lamina ve spinöz çıkıntıların küt diseksiyonunu önererek transvers çıkıntıya kadar diseksiyonu önerir. Daha sonra ise belirlenen laminaların çizil ile dikkatli bir şekilde kırılması gerektiğini, bu işlemden sonra dural kesenin yana çekilmesi ve vertebra cisminde kaynaklanan tümör veya iltihabın çıkarılmasını, vertebra kırıklarında ise kırık vertebra parçalarının alınmasını salık vermektedir. İntradural patolojilerde ise duranın açıldıktan sonra, hastanın tam yatay konuma getirilmesi sonrası çokça BOS akmasının sağlanmasını önermiştir. Orhan Abdi bu

operasyonun çok travmatik ve kanamalı olduğunu, 2 seansta yapılması gerektiğini belirtmektedir.

Tartışma

Ülkemizde tıbbın yeniden yapılanması 14 Mart 1827'de Tıphane ve ardından Cerrahane'nin kurulması ile başlatılabilir. Bununla birlikte cerrahinin gelişimi uzunca bir süre için yetersiz kalmıştır. 19. yüzyılın sonlarında Cemil Paşa'nın, daha sonra diğer cerrahların katkıları ile modern cerrahi adına ilk adımlar atılmıştır. Bu dönemde tüm cerrahi işlemler genel cerrahlar tarafından yapılmıştır.

Aynı dönemde yurtdışında bile az sayıda sinir sistemi cerrahisi ile ilgili eser yayınlanmış olup, nöroşirürjikal girişimler çoğunlukla genel cerrahi ile ilgili eserlerde kitap bölümü olarak yer almıştır. Dr. Orhan Abdi Bey'in Ameliyat-ı Cerrahiye adlı eseri bu alanda yazılmış ilk eserlerden olup, içerdiği nöroşirürji ile ilgili bölümler açısından oldukça ilgi çekicidir.

Eserde nöroşirürji ile ilgili toplam 21 sayfa bilgi ve 9 resim belirlenmiştir.

Orhan Abdi Bey, kitabında sadece belirli bir alana bağlı kalmamış; kranyal kemiklerden, epidural alandaki tümörlere ve vasküler olaylara, fasyal sinirden trigeminal nevraljiye ve en büyük periferik sinir olan siyatik sinirinden, diğer periferik sinirlere ait cerrahi uygulamaları resimlerle açıklamalı olarak tek tek ele alıp yazmıştır. Bu hastalıklardaki cerrahi tekniğin yanı sıra kullanılan cerrahi enstrümanları da tanıtmaya kayda değerdir.

Orhan Abdi'nin tek tek bu ameliyatları yapıp yapmadığı tartışılabilir, ancak kanımızca önemli olan, onun bunları yapıp yapmaması değil, bu ameliyatların o günün koşullarında zamanının en ileri bilgi ve tekniklerine göre ders kitabı anlayışıyla geçiştirilmeden, ayrıntılı olarak ele alınmasıdır. Bu anlayış, yabancı kitap ve dergilerin sayıca az olduğu bir dönemde ülkemizde cerrahi yaşamımıza katkıda bulunmuştur.

KAYNAKLAR

1. Altıntaş A: "Türk cerrahisinin önemli bir şahsiyeti: Operatör, Muallim Orhan Abdi (Kurtaran)". Sendrom, 8 (2): 80-85, Şubat 1996
2. Gürkan Kİ: "Orhan Abdi'nin Türk cerrahisine hizmeti". İÜ Tıp Fakültesi Mecmuası, 11 (1): 104-107, 1948
3. Hakan T, Naderi S, Dinç G: Orhan Abdi ve nöroşirürjikal uygulamaları. Tıp Tarihi Araştırmaları. (Tıp tarihi Araştırmaları No 15'te basılmak üzere baskıda).
4. Kurtaran OA: Kendi tarafından yazılmış: Hocamızın hal tercümesi. Şirürji, 2 (1): 19-21, Mayıs 1948
5. Naderi S: Prof. Dr. Mim Kemal Öke (1884-1955) ve nöroşirürji. Tıp Tarihi Araştırmaları 11: 127-130, 2003
6. Naderi S: Türk nöroşirürji tarihinden bir kesit: Dr. Abdülkadir Cahit Tuner (1892-1980). Tıp Tarihi Araştırmaları 11: 131-137, 2003
7. Naderi S: Dr. Kerim Sebati (1870-1942) ve nöroşirürji. Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları 9: 365-372, 2003
8. Naderi S: Mahzar Osman ve Türkiye'de nöroşirürjinin doğuşu. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2004
9. Naderi S: Türk nöroşirürji tarihi ile ilgili makaleler bibliyografisi (ilk deneme): Tıp Tarihi Araştırmaları, 12: 69-76, 2004
10. Naderi S: Gülhane'den ayrılışının 40. yılında Prof. Dr. Murat Cankat ve nöroşirürjikal uygulamaları. Tıp Tarihi Araştırmaları, 12: 58-62, 2004
11. Naderi S: Türkiye'nin ilk Nöroşirürji kliniği Zeynep Kamil Hastanesinde kuruldu: Tıp Tarihi Araştırmaları, 13: 101-106, 2005
12. Naderi S, Erbeni A: History of neurosurgery and neurosurgical applications in Turkey. Surg. Neurol 64: 115-122, 2005
13. Özışık EK: "Operatör Dr. Orhan Abdi'nin meslek hayatı ve iki hatıra". Tıp Dünyası, 20 (5) - 230: 5935-5936, 1947
14. Uzman MO: "Operatör Orhan". İstanbul Seririyatı, 30 (2): 8-10, 1948